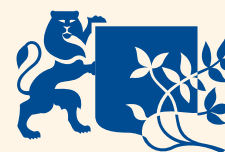

Monumentenzorg en Archeologie

Rijswijk

Gemeente Rijswijk

Bureau Monumentenzorg en Archeologie

nummer 7, december 2012

Buitenplaats Te Werve geeft zich bloot

Recente restauraties aan buitenplaats Te Werve maakten het mogelijk een blik te werpen op een stuk vergeten verleden. Te Werve is een van de oudste monumenten van Rijswijk. Ooit was het een versterkte woning met een voorburch, grachten en een ophaalbrug, maar in de loop van de tijd heeft het gebouw zijn defensieve karakter verloren. Net als veel kastelen in de regio werd Te Werve verbouwd tot buitenplaats. Het was altijd lastig te bepalen hoe oud het gebouw precies is, omdat de bepleistering van de muren veel historische bouwsporen aan het zicht heeft onttrokken. Maar dankzij de restauraties door Event Company, sinds 2011 de nieuwe eigenaar van het complex, zijn we meer te weten gekomen.

Vooraf aan de buitenzijde was het gebouw aan onderhoud toe. Op veel plekken liet het pleisterwerk los en moest het worden vervangen. Dit bood de mogelijkheid om de onderliggende bouwstructuren te bestuderen. Bouwhistoricus P.C. Meijers uit Hoorn en medewerkers van Monumentenzorg Rijswijk documenteerden de blootgelegde muren, onderzochten het metselwerk en deden een aantal interessante ontdekkingen.

De muren vertoonden veel bouwsporen zoals dichtgezette vensters, rollagen en verticale bouwnaden. Er zijn verschillende baksteenformaten gebruikt in verschillende metselverbanden. Omdat de bakstenen in de loop van de eeuwen steeds kleiner werden, kunnen kleinere bakstenen duiden op latere bouwfases. De oudste bakstenen waren ongeveer 21,5 cm x 10,5 cm x 5,5 cm groot en werden gemetseld met een techniek die wijst op het midden van de 15de eeuw.

Op de hoeken zijn natuursteenblokken gevonden. Zij waren als een ketting verweven met de aangrenzende bakstenen. Op oude tekeningen zijn deze natuurstenen 'hoekkettingen' nog te zien. Ook bevonden zich op meerdere locaties decoratieve, horizontale banden natuursteen. Deze versieringen doen vermoeden

dat het complex meer als een pronkstuk werd gebouwd dan als een vesting. Natuursteen was duur, dus de eigenaar was in ieder geval vermogend.

Veel bouwsporen in de linkerzijgevel en in de voor- en achtergevel duiden op wijzigingen vanaf de 16de en 17de eeuw. De toren stamt uit deze periode; mogelijk werd hij gebouwd als vervanger van een kleinere toren. Ook werden veel kleine vensters vervangen door grotere.

De vijver aan de noordzijde van het gebouw is een restant van de voormalige slotgracht. Voor de werkzaamheden aan de funderingen was het noodzakelijk een tijdelijke beschoeiing te slaan, zodat er

De natuurstenen blokken accentueerden de bakstenen gevel. In latere tijden verdween het metselwerk onder een pleisterlaag.

Te Werve, voorjaar 2012. De tijdelijke damwand is goed zichtbaar. De steigers zijn inmiddels verwijderd.

een droge bouwput langs het gebouw ontstond. Archeologen verrichtten waarnemingen en documenteerden onder meer de fundering van een stortkoker.

Inmiddels is het pleisterwerk hersteld, het interieur vernieuwd en de houtrot aangepakt. In mei 2012 werd het gerestaureerde Te Werve heropend.

Ondergrondse afvalcontainers in Oud-Rijswijk

Nobelaerstraat: van het veen wordt een monster genomen.

Op 10 oktober 2012 kregen de bewoners van Oud-Rijswijk een brief van de afdeling Stadsbeheer: op 22 oktober zou de gemeente ondergrondse afvalcontainers gaan plaatsen. In de week daarvoor, vanaf 15 oktober, voerden de archeologen kleine opgravingen uit en ook daarna keken ze met de aannemer mee.

Nobelaerstraat: het plaatsen van de betonnen buitenwand.

Vanwaar deze belangstelling? Dat lag voor de hand: de dorpskern van Rijswijk is archeologisch een veelbelovend gebied. Hij is gebouwd op een oud duin waar vanaf de Middeleeuwen onafgebroken mensen gewoond hebben. Maar de bewoningssporen gaan nog veel verder terug. Archeologische vondsten hebben duidelijk gemaakt dat er ook in de IJzertijd (7de-1ste eeuw voor Chr.) en de Romeinse tijd (1ste-3de eeuw na Chr.) menselijke bewoning was. De bodem van Oud-Rijswijk kan dus sporen bewaren uit een periode van bijna vijfduizend jaar.

Uit de containerlocaties voor 2012 kozen de archeologen er drie die van belang leken voor archeologisch onderzoek: de Nobelaerstraat, de Herenstraat tegenover de Willemstraat en het Ruysdaelplein. In 2013 worden er uit de nieuwe locaties opnieuw enkele geselecteerd.

Onder veel publieke belangstelling vonden we op alle locaties interessante resten, de belangrijkste in de Nobelaerstraat. Rond 1970 stond er aan de Kerklaan een hofje: een grote woning met daarachter een rijtje 19de-eeuwse huizen langs een brede steeg. In 1974 werd dit complex gesloopt om er een weg aan te leggen. Dat is nu de Nobelaerstraat. Hier vonden we resten van het hofje, maar niet veel, omdat het grootste deel bij de sloop al verwijderd was. In de laag daaronder bevonden zich middeleeuwse bewoningssporen, waaronder een waterput, met vlechtwerk in de wand. Dat was noodzakelijk, omdat de put – die in zandgrond werd gegraven – anders zou zijn ingestort. Van het vlechtwerk waren nog enkele restjes zichtbaar.

Later is de put gebruikt om afval in te storten, zoals scherven van kannen en kruiken uit ca. 1175-1300.

Elders in de Nobelaerstraat deden we een bijzondere vondst: een kalkstenen vijzel, gemaakt ergens in de 14de-16de eeuw, met een eenvoudige versiering. Hij was bedoeld voor gebruik in de keuken, vooral om ingrediënten voor de maaltijd fijn te stampen. De vijzel is zo goed als onbeschadigd: slechts een klein deel van de rand ontbreekt. Op vier hoeken is een verdikte rib die als handgreep kan dienen. Op een van de hoeken is een tuit. De buitenwand is iets naar buiten gebold en onder de rand is een horizontale band ingekerfd met wat schuine lijnen.

Ook de andere locaties hebben vondsten opgeleverd. De opgraving op het Ruysdaelplein bracht middeleeuwse sporen aan het licht, zowel grondsporen als afval. De locatie aan de Herenstraat bevatte restjes van een prehistorische laag, mogelijk uit de IJzertijd. Maar omdat hij zwaar verstoord was, is het niet mogelijk er veel meer over te zeggen.

Er zijn drie goede redenen om dit onderzoek uit te voeren:

- 1. Het onderzoek vergroot onze kennis van de oude dorpskern*
De huidige topografie van de Rijswijkse dorpskern is ontstaan door een verregaande sanering in de jaren 1930-1990, waarbij de rooilijnen zijn gewijzigd. Van de dorpsstructuur die daaraan voorafging, ligt een deel nu onder de straten. Wat is daar nog van over en waar ligt het?
- 2. Het onderzoek levert misschien gegevens op over nog oudere bewoning*
Het duin waarop de dorpskern lag was deel van een strandwal die gevormd werd tussen 3800 en 3400 voor Chr. Er zijn archeologische vondsten bekend uit de IJzertijd en de Romeinse tijd. Sinds de Middeleeuwen wonen de mensen er permanent. Zijn er nog meer van die sporen te vinden, ook uit andere periodes?
- 3. Er blijven archeologische resten behouden*
De afvalcontainers zijn ongeveer drie bij drie meter en gaan ook bijna drie meter de grond in. Dit is zo diep dat er allicht de archeologische resten worden aangetast. Het is van belang die te bergen en te documenteren.

Nobelaerstraat: op de voorgrond de fundering van een woning (?). Op de achtergrond zijn de eerste al geplaatste containers zichtbaar.

Open Monumentendag

De QR-code van Overvoorde.

Op zaterdag 8 september vond de 26ste Open Monumentendag plaats, georganiseerd door een werkgroep van de Historische Vereniging Rijswijk, in samenwerking met de gemeente.

Het landelijke thema was: 'Groen van Toen', zodat het programma veel aandacht besteedde aan historische groene monumenten. Daarvan heeft Rijswijk er nog heel wat: begraafplaatsen, de landgoederenzone, hofjes en oude bomen. Veel van deze monumenten waren opengesteld voor bezoekers, waaronder de onlangs gerenoveerde orangerie van Villa Elisa aan het Juliaantje 4 en de Schapweimolen. Verder waren er wandelroutes uitgezet – een korte, een middellange en een lange – waarbij een kaart met tekst de deelnemers langs de groene monumenten leidde, zoals de Oude Kerk en het

kerkhof, de Hofrustkapel, de sociëteit Amicitia, de Bonifatiuskerk met het kerkhof en de begraafplaats Oud-Rijswijk. De routekaarten waren ook voorzien van QR-codes om zo meer doelgroepen te enthousiasmeren voor de Open Monumentendag. Deze codes kunnen via een app (of een programma) worden ingelezen op een smartphone of een tablet, zodat de gebruiker meer informatie kan ontvangen over het monument.

De opening van Open Monumentendag vond plaats in de Oude Kerk. Wethouder Jos Bolte stond stil bij de dag zelf en reikte de jaarlijkse monumentenprijs uit, bedoeld voor personen of instellingen die zich hebben ingezet voor het behoud van cultureel erfgoed in de gemeente Rijswijk. Dit jaar ging de prijs naar de directeur van Event Company, Mirco Cuppens, voor de restauratie van buitenplaats Te Werve, die sinds 2011 eigendom van de organisatie is. De restauratie was dringend nodig, omdat onder andere het pleisterwerk aan de buitenmuur in slechte staat verkeerde. Dankzij onderzoek van TNO kon een restauratieplan worden gemaakt, waarbij een deel van het pleisterwerk kon blijven zitten. De werkzaamheden zijn in 2012 voltooid en het landgoed ligt er weer goed onderhouden bij. Zie voor meer informatie het artikel over Te Werve in deze nieuwsbrief.

Ook heeft Jos Bolte bij de opening monumentenbordjes uitgereikt aan monumenteneigenaren. De blauw geëmailleerde borden bevatten informatie over een monument, bedoeld voor geïnteresseerde Rijswijkers en bezoekers van buiten. Elk jaar maakt de gemeente deze bordjes, in de hoop ook op deze manier de waardering voor het erfgoed te vergroten.

Orangerie naast villa Elisa.

Museum Rijswijk veel groter

In 2011 begonnen de werkzaamheden aan Herenstraat 67. Dit rijksmonument, een statig herenhuis dat in de negentiende eeuw het woonhuis was van de dichter Hendrik Tollens, huisvest momenteel het Rijswijks Museum. Het gebouw, hoe fraai ook, had twee nadelen: het was te klein en de eerste verdieping was alleen bereikbaar via een houten wenteltrap die bij de restauratie van 1975 was aangebracht. Volgens het nieuwbouwplan, ontwor-

pen door architectenbureau Braaksma en Roos, zou het museum flink worden uitgebreid voor meer expositieruimte, een depot, een grote zaal, een museumwinkel en een restaurant. Op de eerste verdieping komt het Rijswijks Historisch Informatiecentrum en de verbinding met het Tollenshuis, via een loopbrug boven het glazen voorportaal. Het voordeel hiervan is dat mensen die slecht ter been zijn, nu ook de bovenverdieping van het oude gebouw

kunnen bezoeken, dankzij de lift in de nieuwbouw. Doordat deze voorziening buiten het monument bleef, was het niet nodig om historische onderdelen te slopen. Ook liep de doorbraak van de loopbrug naar het Tollenshuis via een oud raam, dat dichtgemetseld was. Hier ging dus vrijwel geen historisch materiaal verloren.

Op zondag 2 september 2012 werd het vernieuwde museum geopend, samen met de tweejaarlijkse Papier Biënnale.

Zijgevel Museum Rijswijk: de doorbraak wordt gemaakt. (foto: Stichting Museum Rijswijk)

Hulde aan Chris Gutjahr

Chris Gutjahr, Ypenburg 1996.

De titel van het boekje zegt eigenlijk alles: *De grote betekenis van Chris Gutjahr voor de geologie en archeologie van Rijswijk ZH*. Op 30 augustus 2012 ontving de nu 87-jarige hoofdpersoon het eerste exemplaar uit handen van wethouder Jos Bolte. Op landgoed Te Werve, waar Chris' bemoeienis met de archeologie begon.

Zijn hele beroepsleven heeft Chris Gutjahr doorgebracht als geoloog in dienst van de Shell en na zijn pensionering deed hij grondboringen op Te Werve. Zo ontwaakte zijn belangstelling voor de archeologie en sloot hij zich aan bij de Archeologische

Werkgroep Rijswijk, waar zijn kennis van de Rijswijkse bodem een duidelijke lacune aanvulde. Hij wist wat er gebeurde in de laatste tienduizend jaar, hoe de stijging van de zeespiegel en de loop van de rivieren het landschap voortdurend veranderden, hoe duinen en strandwallen ontstonden, klei werd afgezet en veen werd gevormd. Zijn kennis legde hij vast in niet minder dan 85 rapporten, met als hoogtepunt de geologische kaart van Rijswijk. Dit is een verticale doorsnede van de Rijswijkse

Chris Gutjahr (midden) bezoekt de opgraving sportpark Vredenburg, 2009.

bodem, die op het bureau Monumentenzorg en Archeologie vanzelfsprekend aan de muur hangt – een vaste grond onder de werkzaamheden.

Als eerbetoon heeft Jos Eijsackers, een medelid van Chris bij de Archeologische Werkgroep Rijswijk, nu een boekje over hem geschreven, samen met Bert van der Valk en Thea en Evert van de Graaff. Het laat helder en overtuigend zien wat de gemeente Rijswijk aan de onvermoeibare geoloog te danken heeft. Altijd is hij bereid iets uit te leggen of uit te zoeken. Het boekje gaat ook als lesmateriaal naar de basisscholen en is voor € 5 bij de Archeologische Werkgroep Rijswijk en in de winkel te koop.

Buitenplaatsapp

De gratis geschiedenisapp 'Naar toen' wijst fietsers de weg naar het verleden. *Vorstelijk en adellijk leven* is deel 1 van de serie. Deze app leidt langs de buitenplaatsen van de Haagse elite in de gemeenten Rijswijk, Den Haag, Wassenaar, Voorschoten en Leidschendam-Voorburg. De route loopt via het provinciale netwerk van fietsknooppunten. De app vertelt over de edelen en vorsten die leefden in de buitenplaats waar de fietser op dat moment voor staat. Met een smartphone of tablet is de serie 'Naar toen' te

De app van de fietsroute.

Foto: Haags Historisch Museum

downloaden via de Mac App Store of Google Play Store. Op de website van het Haags Historisch Museum staat hierover meer informatie: <http://www.haagshistorischmuseum.nl/page/fietsroute>.

De app is een initiatief van Willem van de Ham en Arthur Meijer, die hem samen met het Haags Historisch Museum hebben ontwikkeld. Verschillende gemeenten, waaronder Rijswijk, hebben eraan bijgedragen.

Colofon

Uitgave	Gemeente Rijswijk, Bureau Monumentenzorg en Archeologie
Teksten en redactie	B. van der Have, J.M. Koot en E. Rinia
Eindredactie	Het Laatste Woord, Bennekom
Illustraties	Gemeente Rijswijk, tenzij anders vermeld
Lay-out	Koring Grafische Vormgeving
Druk	De Bondt Grafimedia Communicatie BV
Oplage	5000
Datum	december 2012

© Gemeente Rijswijk

Wilt u meer weten over monumentenzorg, het archeologisch onderzoek in Rijswijk of over vondstmeldingen, dan kunt u contact opnemen met:

Archeologie

Tel. (070) 326 1973
Fax (070) 326 1410
E-mail archeologie@rijswijk.nl

Monumentenzorg

Tel. (070) 326 1153 (maandag, dinsdag)
Fax (070) 326 1410
E-mail monumentenzorg@rijswijk.nl

Correspondentieadres

Gemeente Rijswijk
Afdeling Stad en Samenleving, Sectie REO
Bureau Monumentenzorg en Archeologie
Postbus 5305
2280 HH Rijswijk

Bezoekadres

Stadhuis Rijswijk
Bogaardplein 15
2284 DP Rijswijk